

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ШУГАЙ ЯНА МАКСИМІВНА

УДК 373.3 (477.7) (09)"1932/1958" (043.3)

**РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ
ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ (1932–1958 РР.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Комунальному вищому навчальному закладі «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Слюсаренко Ніна Віталіївна,
Херсонський державний університет,
професор кафедри педагогіки, психології
й освітнього менеджменту
імені проф. Є. Петухова.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Кодлюк Ярослава Петрівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
професор кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти;

кандидат педагогічних наук
Чижик Тетяна Григорівна,
Приватний заклад вищої освіти
«Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика»,
доцент кафедри охорони здоров'я.

Захист відбудеться 20 грудня 2019 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 20 листопада 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Інтеграція України до європейського освітнього простору та потреба у формуванні конкурентоспроможних фахівців зумовлюють необхідність підвищення рівня загальноосвітньої підготовки молодого покоління, насамперед учнів початкової школи. Орієнтири для вирішення цього завдання закладені в низці законодавчих актів та концептуальних документів: Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, Національній стратегії розвитку освіти на період 2012–2021 рр., Державному стандарті початкової освіти, Концепції Нової української школи та ін. Оскільки в перші роки навчання в школі розпочинається формування ключових компетентностей, набуває актуальності проблема модернізації початкової освіти як підґрунтя становлення й самореалізації кожної особистості.

Пошук нових дієвих теоретичних та практичних розробок щодо вдосконалення навчання та виховання учнів молодших класів супроводжується вивченням, узагальненням і творчим переосмисленням історико-педагогічного досвіду початкової освіти в Україні, зокрема впливу на її генезу здобутків прогресивної педагогіки 1932–1958 рр., досліджень учених із проблем вікових особливостей молодшого школяра, його психічних і фізичних якостей. Результати наукових розвідок відображалися на організації освітнього процесу, зумовлюючи такі конструктивні зміни: реалізація ідей дитиноцентризму, позиціонування початкової школи як школи радості; забезпечення наступності початкової та середньої освіти шляхом їхньої кооперації тощо, – які заслуговують переосмислення й подальшого використання під час реформування цієї ланки освіти на сучасному етапі.

Теоретичні засади освіти молодших школярів та методики початкового навчання закладені в дослідженнях класиків зарубіжної (Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо) та вітчизняної (О. Духнович, М. Корф, Т. Лубенець, І. Огієнко, В. Сухомлинський, К. Ушинський) педагогіки.

Історико-педагогічні аспекти становлення та розвитку початкової освіти в Україні відображені в працях Л. Березівської, О. Бондар, С. Васильєвої, А. Вихруща, Е. Голанта, Н. Гупана, В. Дереш, І. Жорової, Г. Іванюк, Л. Кравчук, Н. Красножон, В. Кузьменка, В. Мусієнко, І. Ніколіної, Т. Пантюк, Г. Поліщук, Л. Романець, Н. Слюсаренко, О. Сухомлинської, Л. Терлецької, С. Ткачова, О. Янкович, Т. Янченко та ін.

Еволюція теорії та практики початкової освіти в Україні в певні періоди, провідні методи й організаційні форми навчання в початкових школах набули різнопланового висвітлення в наукових розвідках В. Вдовенко, Т. Вожегової, Т. Гавриленко, А. Кикилик, Н. Клочко, Я. Кодлюк, Т. Кравченко, М. Кудли, Т. Литнєвої, М. Мінца, А. Предик, В. Примакової, Н. Смоляннюк, О. Фізеші, Г. Черненко, Т. Чижик та ін. Проте поза увагою науковців залишилися питання організації початкової освіти в Україні у 1932–1958 рр., коли сформувалася принципово нова система початкового навчання.

Актуальність досліджуваної проблеми підсилюється низкою суперечностей, зокрема між:

– необхідністю вдосконалення початкової ланки освіти та відсутністю цілісного історико-педагогічного дослідження її розвитку в 1932–1958 рр.;

– реформуванням початкової школи в умовах сьогодення та недостатнім застосуванням продуктивних ідей конструктивного досвіду минулого;

– потребою забезпечення якісної початкової освіти молодого покоління та реальною практикою використання ефективних технологій навчання молодших школярів.

Подолання окреслених суперечностей, а також недостатнє вивчення зазначеної наукової проблеми в історико-педагогічній науці, її актуальність і відповідність сучасному етапу реформування системи освіти зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Розвиток початкової освіти у вітчизняній педагогічній теорії і практиці (1932 – 1958 рр.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради «Історико-педагогічні аспекти розвитку неперервної освіти в Україні та зарубіжжі» (державний реєстраційний номер 0115U002891). Тему дисертації затверджено вченою радою Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол № 1 від 21.01.2016 р.) й погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.04.2016 р.).

Об'єкт дослідження – генеза початкової освіти в Україні.

Предмет дослідження – теоретичні аспекти та практика організації початкової освіти в Україні (1932–1958 рр.).

Мета дослідження – на основі ретроспективного аналізу теоретико-методичних основ розвитку початкової освіти в Україні у 1932–1958 рр. виявити особливості її генези та окреслити перспективи впровадження ідей конструктивного історико-педагогічного досвіду в сучасній початковій школі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати й систематизувати джерельну базу дослідження та уточнити його понятійний апарат.

2. Виявити особливості та виокремити основні етапи розвитку початкової освіти в Україні у 1932–1958 рр. і їхні провідні тенденції.

3. Дослідити генезу вітчизняної педагогічної теорії у визначених хронологічних межах.

4. Схарактеризувати зміст та організацію навчання в початкових школах України досліджуваної доби.

5. Визначити позитивні ідеї початкової освіти минулого задля їхньої творчої реалізації в сучасних навчальних закладах.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань дослідження використовувався комплекс таких взаємопов'язаних методів: історико-логічний аналіз, систематизація наукової літератури, архівних джерел, що уможливило

узагальнення та систематизацію поглядів учених на проблему, яка вивчається; хронологічно-системний, проблемно-пошуковий методи, які дали змогу простежити розвиток початкових шкіл у 1932–1958 рр. у динаміці, у часовому просторі й послідовності; структурно-порівняльний аналіз документальних, науково-літературних джерел з метою зіставлення архівних, друкованих матеріалів із досліджуваної проблеми; ретроспективний логіко-системний аналіз для порівняння подій, фактів, поглядів щодо означеної проблеми, характеристики питань організації навчання учнів початкових шкіл у досліджуваний період.

Джерельну базу дослідження становлять наукові праці та публікації провідних вітчизняних і зарубіжних учених середини ХХ – початку ХХІ століття (монографії, рукописи дисертацій, автореферати, підручники, навчальні та методичні посібники, статті), законодавчі й нормативні акти, які регламентували роботу загальноосвітніх шкіл України, статистичні збірники, нариси з історії школи, матеріали з'їздів, протоколи нарад керівних структур органів освіти, конференцій, нарад із народної освіти, навчальні плани, навчальна література досліджуваного періоду; матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України, Державного архіву Запорізької області, Державного архіву Херсонської області, бібліотеки Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України, Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського Національної академії наук України, Державної науково-технічної бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського Національної академії педагогічних наук України, Наукової бібліотеки Запорізького національного університету, Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. М. Горького; інтернет-ресурси.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1932–1958 рр.

Нижня межа (1932 р.) зумовлена ухваленням ЦК ВКП (б) постанови від 25 серпня 1932 р. «Про навчальні програми та режим у початковій і середній школі», де рекомендовано проводити навчання за класно-урочною системою, оскільки навчання за комплексними програмами не забезпечувало належної якості.

Верхня межа (1958 р.) пов'язана з прийняттям Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР», у якому проголошувався перехід школи до обов'язкової восьмирічної освіти, а повну середню освіту почали надавати середні загальноосвітні трудові політехнічні школи з виробничим навчанням. Для виконання цього закону вживали всіх заходів щодо підготовки учнів до життя, суспільно-корисної праці, подальшого підвищення рівня загальної і політехнічної освіти, підготовки грамотних людей. Було також визнано необхідним готувати учнів початкової школи до участі в суспільно корисній праці.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в дисертаційній роботі *вперше*:

комплексно досліджено процес розвитку початкової освіти в Україні в 1932–1958 рр. та визначено його особливості (організація шкільної освіти на основі використання новітніх досягнень психології, фізіології, педагогіки; трансформація змісту, форм і методів початкової освіти відповідно до суспільно-політичних чинників та педагогічних ідей; надмірна заідеологізованість навчально-виховного процесу початкової школи; стратегічне спрямування державної політики на охоплення обов'язковою початковою освітою всіх дітей шкільного віку);

виокремлено етапи розвитку початкової освіти в Україні аналізованої доби та їхні провідні тенденції: I-й (1932–1938 рр.) – стандартизаційно-уніфікаційний (упровадження предметного навчання та стабільних підручників; уведення загального обов'язкового початкового навчання; посилення виховної складової в освітньому процесі молодших школярів); II-й (1939–1945 рр.) – реформаційно-авторитарний (подальше розширення мережі шкіл; уведення бального оцінювання навчальних досягнень учнів; ініціювання реформ без моніторингових досліджень; домінування авторитарного стилю роботи з учнями); III-й (1946–1953 рр.) – відновлювально-організаційний (оновлення змісту навчання та програм початкової школи; розширення сітки гуртків та закладів позашкільної освіти для молодших школярів; активне залучення дітей до виховної роботи в класі, загоні, школі); IV-й (1954–1958 рр.) – практико-зорієнтований (упровадження політехнічної освіти та виробничого навчання; відновлення викладання навчального предмета «Ручна праця» в початкових класах; започаткування функціонування груп подовженого дня; розширення співпраці з батьками учнів);

схарактеризовано зміст та організацію навчання в початкових школах України в 1932–1958 рр.;

виділено позитивні ідеї початкової освіти минулого (дитиноцентризм; зменшення відриву навчання від життя та підготовка учнів до практичної діяльності; організація змістовного дозвілля дітей; концентрація уваги на виховній та позакласній роботі зі школярами та роботі з їхніми батьками) та окреслено перспективи їхньої творчої реалізації в сучасній школі;

уточнено квінтесенції основних понять дослідження («дитинство», «розвиток», «розвиток початкової освіти») та визначено сутність поняття «розвиток початкової освіти у вітчизняній теорії та практиці».

Подальшого розвитку набули: характеристика джерельної бази дослідження проблеми розвитку початкової освіти в Україні, висвітлення історико-педагогічного досвіду організації діяльності початкових шкіл на території України у визначених хронологічних межах.

До наукового обігу введено маловідомі й невідомі архівні документи, історичні факти і відомості про зміст та організацію діяльності навчальних закладів різного типу в досліджуваний період (Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, ф. 166; Державного архіву Запорізької області, ф. Р–1327, 2505, 5137; Державного архіву Херсонської області, ф. Р–2239, ф. 3706).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати відображені в методичних рекомендаціях «Розвиток початкової освіти в Україні (1932–1958 рр.)». Основні положення, фактичний матеріал, висновки дослідження можуть бути використані: для визначення стратегії розвитку початкової освіти в Україні, оновлення і збагачення змісту навчальних курсів із загальної педагогіки, історії України, історії освіти, історії розвитку національних шкіл; у процесі розробки спецкурсів і проведення спецсемініарів, написання праць із проблем історії освіти.

Отримані наукові результати можуть бути корисними для менеджерів освітньої галузі, викладачів, студентів, наукових працівників, педагогів-практиків.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Запорізької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 81 (довідка № 116 від 21.06.2019 р.), Херсонської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 28 ім. О. С. Пушкіна (довідка № 01-18/213 від 24.06.2019 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 756 від 27.06.2019 р.), Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (довідка № 01-23/431 від 27.06.2019 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Хмельницької обласної ради (довідка № 336 від 27.06.2019 р.), Запорізького національного університету (довідка № 0101-13/82 від 12.08.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження отримані автором самостійно і є його науковим здобутком. У статті, опублікованій у співавторстві [5], автору належить обґрунтування процесу розвитку початкової освіти в контексті суспільно-політичних подій (30–40 рр. XX ст.).

Апробація результатів дисертаційного дослідження здійснювалася шляхом їхнього оприлюднення на науково-практичних конференціях різного рівня:

міжнародних: «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2017), «Світові наукові тенденції XXI сторіччя» (Київ – Карлові Вари, 2017), «II Дунайські наукові читання: духовно-творча константа особистості» (Ізмаїл, 2016), «Етнодизайн: пошуки українського національного стилю (Полтава – Петриківка)» (Полтава, 2017), «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ужгород – Івано-Франківськ – Ченстохова, 2018), «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (Запоріжжя, 2018), «Сучасні проблеми гуманітарних і соціальних наук» (Астана, Казахстан, 2018);

всукраїнських: «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами» (Херсон, 2016, 2017), «Підготовка менеджерів освітньої галузі в умовах децентралізації управлінських структур: світовий досвід» (Херсон, 2016), «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика» (Івано-Франківськ, 2016, 2018), «Я. А. Коменський – видатний педагог минулого (до 425-річчя від дня народження)» (Херсон, 2017), «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності» (Херсон, 2018), «Нові стратегії розвитку початкової освіти в умовах

євроінтеграції» (Івано-Франківськ, 2018), «Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи» (Кропивницький, 2018);

регіональних: «Підготовка вчителя нової української школи: проблеми та шляхи їх вирішення» (Хмельницький, 2017).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 22 публікаціях, з них: 8 статей у наукових фахових вітчизняних виданнях та виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах даних, 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні, 10 – у матеріалах науково-практичних конференцій, 2 – у збірниках статей, 1 – методичні рекомендації.

Структура та обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (320 найменувань, з них 73 – архівні матеріали), 7 додатків. Загальний обсяг тексту дисертації становить 314 сторінок. Основний текст – 190 сторінок. Робота містить 15 таблиць, 16 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження для розвитку сучасної української історико-педагогічної науки та освіти; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, методи дослідження; представлено його джерельну базу та хронологічні межі; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; окреслено особистий внесок; наведено відомості про апробацію результатів дисертаційного дослідження, його структуру й обсяг.

У першому розділі **«Розвиток початкової освіти як історико-педагогічна проблема»** схарактеризовано джерельну базу дослідження, проаналізовано понятійний апарат проблеми розвитку початкової освіти, обґрунтовано авторську періодизацію розвитку початкової освіти в Україні в 1932–1958 рр.

У процесі дослідження встановлено, що теоретичні аспекти та практика організації початкової освіти в Україні впродовж 1932–1958 рр. достатньо широко представлені в джерельній базі, яку розподілено на кілька груп: нормативно-правові документи; архівні матеріали; наративні джерела; електронні ресурси; візуальні матеріали.

Ретельне вивчення джерельної бази надало також можливість уточнити квінтесенції основних понять дослідження («дитинство», «розвиток», «розвиток початкової освіти») та визначити сутність поняття «розвиток початкової освіти у вітчизняній теорії та практиці».

У дослідженні «дитинство» визначено як період онтогенетичного розвитку дитини, що триває до її повноліття. Поняття «розвиток» потрактовано як неперервний процес, під час якого відбуваються кількісні і якісні, закономірні й об'єктивно необхідні зміни, що дають змогу дитині перейти з одного стану в інший; «розвиток початкової освіти» – як системний, безперервний процес змін та комплексного вдосконалення початкової школи, відповідно до потреб та

запитів суспільства; «розвиток початкової освіти у вітчизняній теорії та практиці» розглядається як цілеспрямований процес переходу системи початкової освіти на вищий рівень її організації під впливом посилення державних вимог до результатів навчання учнів, досліджень вітчизняних учених, а також прогресивних ідей, апробованих у шкільній практиці певного періоду.

Під час наукового пошуку розглянуто та проаналізовано історико-педагогічні розвідки Л. Березівської, С. Васильєвої, А. Вихруща, Е. Голанта, Л. Гуцал, Т. Денисюк, І. Жорової, В. Кузьменка, Т. Литнєвої, В. Примакової, І. Скляренко, Н. Слюсаренко, О. Сухомлинської, О. Яструб та ін., що дало змогу виокремити критерії періодизації розвитку початкової освіти: історичний, нормативний, змістовий, історіографічний.

З урахуванням цих критеріїв у розвитку початкової освіти в Україні в 1932–1958 рр. виокремлено чотири етапи: стандартизаційно-уніфікаційний (1932–1938 рр.); реформаційно-авторитарний (1939–1945 рр.); відновлювально-організаційний (1946–1953 рр.); практико зорієнтований (1954–1958 рр.).

У другому розділі «**Предметне навчання в початкових класах (1932–1945 рр.)**» представлено нормативно-правове забезпечення діяльності початкових шкіл, проаналізовано основні соціально-педагогічні зміни, психологічні й педагогічні концепції, що вплинули на генезу початкової освіти протягом 1932–1945 рр.

Студіювання джерельної бази надало можливість з'ясувати, що в першій половині 30-х рр. ХХ ст. вітчизняні вчені (С. Ананьїн, О. Залужний, В. Протопопов, Я. Чепіга) продовжували розробку теоретичних основ педології, яка в 1936 р. припинила своє існування, оскільки була проголошена псевдонаукою.

Упродовж 1932–1945 рр. у наукових колах широко обговорювалися: ідея народної школи (Т. Лубенець, С. Русова); концепція «нової школи», де навчання мало відбуватися рідною мовою (С. Чавдаров); проблеми соціальної спрямованості особистості (О. Залужний), усебічного розвитку дитини, дитиноцентризму (Т. Лубенець), виховання в колективі, поєднання навчання з продуктивною працею (А. Макаренко). Предметом наукового пошуку вчених стала розробка теорії і методики початкового навчання (Т. Лубенець, С. Чавдаров, Я. Чепіга).

Тим часом відбулися кардинальні зміни в діяльності шкіл. Якщо після Жовтневого перевороту всі зусилля освітянської галузі були направлені на ліквідацію малограмотності і неписьменності серед населення, то з 1932 р. головним завданням стала підготовка для вищих навчальних закладів грамотних людей, які б добре володіли основами наук.

Для вирішення цього завдання насамперед ліквідували комплексну систему навчання, яка дискредитувала себе, була визнана малодієвою та неефективною. Тому в 1932–1935 рр. законодавчими документами започатковано кардинальні зміни, які регламентували подальший розвиток початкової освіти: перехід до систематичного засвоєння наук на основі певних навчальних планів, програм і розкладів; уведення уроку як єдиної форми

організації навчальної роботи; затвердження нової організаційної структури школи та єдиних правил керівництва нею; переведення навчальних закладів на обов'язкове семирічне навчання.

У 30-х рр. ХХ ст. в розвитку української педагогічної науки виникали значні труднощі. Треба було усунути педагогічне й методичне прожектерство, яке, зокрема, спричинило виникнення теорії «відмирання шкіл». Відбувалася перебудова навчальних планів, програм, підручників, які переважно не відповідали меті початкової школи, були відірвані від життя. Унаслідок зазначеного, навчання в школі не давало учням можливості отримати потрібні знання та не забезпечувало їхню міцність. Однак початкова освіта розвивалася під впливом тогочасних наукових розробок і мала досить високі показники. Водночас багато досягнень було знищено подіями Другої світової війни, яка змусила учнів пристосовуватися до навчання в кардинально нових умовах.

Проте у 1932–1945 рр. в умовах стабілізації освіти була створена досить успішна для того часу модель функціонування шкіл на території України. Цей період відзначився чіткою структуризацією освітнього процесу, однак став важким випробуванням для української національної культури, яка була майже знищена.

Початкова освіта в школах України піддавалася постійним трансформаціям з боку радянського керівництва. Була здійснена повна уніфікація шкільної освіти, підпорядкування її єдиним державним вимогам (1932–1938 рр.). Українські діти мали здобувати освіту в школах із жорстким тоталітарним режимом та вимогами щодо посилення ідеологічної й патріотичної складових освітнього процесу, були позбавлені права навчатися рідною мовою та виховуватися згідно з традиціями українського народу (1939–1945 рр.).

Головною метою держави проголошувалася побудова такої системи освіти, яка б забезпечувала виховання громадян соціалістичної країни, заснованої на постулатах марксистсько-ленінської ідеології.

Зміст освіти в початкових школах не був сталим: запроваджувалися нові предмети, старі – змінювали назви або вилучалися. Так, у 1937 р. із навчальних програм вилучили труд; у 1938 р. до програм та переліку навчальних предметів, обов'язкових для вивчення, включено російську мову. Відповідно, з 1939 р. зменшено кількість годин на вивчення української мови. У 1942 р. уведено військово-фізичну підготовку.

Із початком Другої світової війни в роботу початкових шкіл внесено такі корективи та нововведення: значне посилення патріотично-виховної складової освітнього процесу (1942 р.); введення роздільного навчання дівчат і хлопців, яке мало підвищити рівень дисципліни та патріотичні настрої серед школярів, обов'язкового навчання дітей семирічного віку в початкових, неповних середніх та середніх школах (1943 р.); запровадження цифрової п'ятибальної системи оцінок успішності та поведінки учнів, а також випускних екзаменів для учнів, які закінчували школу, зокрема початкову (1944 р.).

У 1932–1945 рр. основною формою організації навчання був урок, однак широко використовувалися екскурсії, праця на пришкільних ділянках.

У початкових школах застосовували такі методи навчання: пояснення, бесіда, розповідь, робота за книгою, ілюстрування, демонстрування, досліди, вправи.

До основних засобів навчання учнів початкових класів відносили підручники, а саме: Н. Попова «Підручник арифметики для початкової школи», А. Янковська «Буквар», П. Афанасьєв «Підручник з російської мови для 1–2 класу», А. Воскресенська та ін. «Прописи», Л. Терехова «Географія» 3–4 класи, В. Тетюрев «Суспільствознавство» 3–4 класи та ін. Досить поширеними були навчальні посібники, графічні засоби (картини, малюнки, географічні карти), діафільми, предметні ігри.

До *позитивних тенденцій* розвитку початкової освіти віднесено: на стандартизаційно-уніфікаційному етапі (1932–1938 рр.) – упровадження предметного навчання та стабільних підручників, уведення загального обов'язкового початкового навчання, посилення виховної складової в освітньому процесі молодших школярів (популяризація спорту, активного відпочинку в позашкільний час, зайнятість дітей у гуртках); на реформаційно-авторитарному етапі (1939–1945 рр.) – подальше розширення мережі шкіл, уведення бального оцінювання навчальних досягнень учнів, залучення дітей до суспільно-корисної праці.

Негативними тенденціями є такі: на стандартизаційно-уніфікаційному етапі – пріоритетність політичних завдань, повна уніфікація, суворий контроль радянського керівництва за функціонуванням освітньої сфери, відсутність поєднання теоретичних навичок та знань із практичними, недосконалість навчальних планів та програм для початкової школи; на реформаційно-авторитарному етапі – ініціювання реформ без моніторингових досліджень; домінування авторитарного стилю роботи з учнями, утвердження російської культури шляхом збільшення кількості годин для вивчення російської мови, значне перенавантаження молодших школярів навчальною інформацією та запровадженням екзаменів для учнів початкової школи, нестача кваліфікованих вчителів початкових шкіл, гострий дефіцит шкільного приладдя та складні умови для навчання молодших школярів упродовж Другої світової війни.

У третьому розділі **«Оновлення змісту початкової освіти (1946–1958 рр.)»** розкрито організаційно-педагогічне забезпечення освітнього процесу; схарактеризовано зміст, форми, методи та засоби навчання в початкових школах в досліджуваний період; окреслено перспективи використання творчих ідей початкової освіти минулого в сучасних школах України.

Узагальнення результатів, отриманих у процесі дослідження, дало змогу довести, що в 1946–1958 рр. вітчизняні науковці зосереджували першочергову увагу на дослідженні таких проблем: взаємовідношення навчання і розвитку (Г. Костюк); гуманізація освітнього процесу, дитиноцентризм (В. Сухомлинський); усебічний розвиток дитини (Г. Ващенко).

Головною метою системи освіти України було відновлення й відбудова освітнього процесу та мережі шкіл, їхня політехнізація та зміцнення зв'язку школи з життям.

У 1946 р. відбулося оновлення змісту початкової освіти. У програмах для початкової школи зроблено деяке скорочення та перерозподіл матеріалу за роками навчання. Учні початкової школи вивчали українську та російську мови, арифметику, природознавство, історію, географію, каліграфію, співи, малювання, фізичну підготовку.

Друга половина 40-х рр. ХХ ст. відзначилася посиленням політико-ідеологічної складової освітнього процесу, де культовими особистостями були, як правило, В. Ленін та Й. Сталін.

У 1949 р. задля підвищення рівня грамотності населення запроваджено обов'язкове семирічне навчання. Як наслідок, розпочалися масова реорганізація та укрупнення закладів загальної освіти, що призвело до зникнення початкових шкіл як окремих структур та перетворення їх на складові частини семирічних шкіл.

50-ті рр. ХХ ст. ознаменувалися переходом від семирічної до десятирічної освіти, а також упровадженням у школах політехнічного навчання. У 1954–1955 н. р. в 1–4 класах до навчального плану ввели дисципліну «Ручна праця». З 1954 р. в школах України введено спільне навчання хлопців і дівчат.

У 1958 р. прийнято Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток народної системи СРСР». Ця подія вплинула на подальший розвиток початкової освіти в Україні.

До головних здобутків та нововведень даного періоду віднесено: відкриття груп подовженого дня, скорочення навантаження на учнів початкової школи, а також посилення виховної й трудової складової з метою запровадження політехнічного навчання і зменшення відриву школи від життя. Проте освітній процес пронизувався ідеологічною пропагандою.

У 1946–1958 рр., як і раніше, основною формою організації навчальної роботи в початковій школі був урок (змішаний, викладу нових знань, закріплення знань і навиків, повторення, перевірки знань, розбору робіт учнів).

Учителі початкової школи почали застосовувати такі методи навчання, як: евристичний та катехізисний, навчальна праця, лабораторні та практичні роботи.

Значно розширився арсенал засобів навчання. До них відносили: підручники, різноманітні зображення предметів і явищ, об'ємні макети, прилади для демонстраційних експериментів, муляжі тощо. Масового розповсюдження набуло застосування технічних засобів навчання (діафільмів, навчальних фільмів).

У цей час використовувалися такі підручники: Л. Дєполович «Буквар», С. Чавдаров «Українська мова», Т. Горбунцова «Читанка», В. Нікітін «Збірник арифметичних задач», Є. Тимченко «Українська мова для шкіл з російською мовою навчання», Н. Корнієнко «Російська мова», З. Цветкова «Англійська мова», А. Монігетті «Німецька мова», Н. Федотова і С. Маркова «Французька мова», Л. Терехова «Географія», А. Шестаков «Історія СРСР» та ін.

Вирізняльною особливістю навчального плану початкової школи стало введення в 3–4 класах іноземної мови. З 1947 р. на її вивчення щотижня відводилося по 2 год. Учні мали змогу опанувати одну іноземну мову

(англійську, німецьку, французьку чи іспанську). Однак через низький рівень засвоєння ними навчального матеріалу в 1953 р. викладання іноземної мови скасували.

У досліджуваний період значну увагу приділяли організації дозвілля дітей, які мали змогу відвідувати різноманітні гуртки (на безкоштовній основі), клуби за інтересами, спортивні секції, школи молодого лектора тощо. Улітку діти зазвичай відпочивали в оздоровчих таборах, санаторіях на платній основі (пільгами користувалися переважно учні з малозабезпечених сімей, які потребували підтримки).

Для періоду 1946 – 1958 рр. характерні такі *позитивні тенденції* розвитку початкової освіти: на відновлювально-організаційному етапі (1946–1953 рр.) – оновлення змісту навчання та програм початкової школи, розширення сітки гуртків та закладів позашкільної освіти для молодших школярів, активне залучення дітей до виховної роботи в класі, загоні, школі; на практико зорієнтованому етапі (1954–1958 рр.) – упровадження політехнічної освіти та виробничого навчання, відновлення викладання навчального предмета «Ручна праця» в початкових класах, започаткування функціонування груп подовженого дня для молодших школярів, налагодження співпраці з батьками учнів.

До *негативних тенденцій* віднесено: на відновлювально-організаційному етапі – надмірна заполітизованість освітнього процесу, тоталітарний контроль за організацією навчання і виховання; на практико зорієнтованому етапі – ліквідація початкових шкіл як самостійної структурної одиниці, нестача кваліфікованих педагогів, навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності початкових шкіл, особливо в сільській місцевості.

Проведений аналіз історико-педагогічного досвіду роботи початкових шкіл в досліджуваний період і спадщини видатних вітчизняних педагогів дав змогу виявити перспективи використання творчих ідей минулого в Новій українській школі: реалізація ідей дитиноцентризму; зменшення відриву навчання від життя та підготовка учнів до практичної діяльності; організація змістовного дозвілля дітей; концентрація уваги на виховній та позакласній роботі зі школярами та роботі з їхніми батьками.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми розвитку початкової освіти у вітчизняній педагогічній теорії і практиці в 1932–1958 рр., що дало підстави одержати такі **основні результати**:

1. Проведений аналіз та систематизація джерельної бази дослідження дали змогу розподілити її на такі групи: нормативно-правові документи; архівні матеріали; наративні джерела; електронні ресурси; візуальні матеріали. У процесі їхнього опрацювання з'ясовано, що теоретичні аспекти та практика організації початкової освіти в Україні (1932–1958 рр.) представлені достатньо широко.

До понятійного апарату дослідження віднесено терміни: дитинство, розвиток, розвиток початкової освіти, розвиток початкової освіти у вітчизняній теорії та практиці, квінтесенції яких уточнено в процесі дослідження.

Розвиток початкової освіти у вітчизняній теорії та практиці розглядається як цілеспрямований процес переходу системи початкової освіти на вищий рівень її організації під впливом посилення державних вимог до результатів навчання учнів, досліджень вітчизняних учених, а також прогресивних ідей, апробованих у шкільній практиці певного періоду.

2. Виявлено особливості розвитку початкової освіти в Україні в 1932–1958 рр.: організація шкільної освіти на основі використання новітніх досягнень психології, фізіології, педагогіки; трансформація змісту, форм і методів початкової освіти відповідно до суспільно-політичних чинників та педагогічних ідей; надмірна заідеологізованість навчально-виховного процесу початкової школи; стратегічне спрямування державної політики на охоплення обов'язковою початковою освітою всіх дітей шкільного віку.

Виокремлено основні етапи розвитку початкової освіти в Україні в досліджуваний період: I-й (1932–1938 рр.) – стандартизаційно-уніфікаційний; II-й (1939–1945 рр.) – реформаційно-авторитарний; III-й (1946–1953 рр.) – відновлювально-організаційний; IV-й (1954–1958 рр.) – практико зорієнтований.

Позитивними тенденціями розвитку початкової освіти визначено: на стандартизаційно-уніфікаційному етапі – упровадження предметного навчання та стабільних підручників, уведення загального обов'язкового початкового навчання, посилення виховної складової в освітньому процесі молодших школярів (популяризація спорту, активного відпочинку в позашкільний час, зайнятість дітей у гуртках); на реформаційно-авторитарному етапі – подальше розширення мережі шкіл, уведення бального оцінювання навчальних досягнень учнів, залучення дітей до суспільно-корисної праці; на відновлювально-організаційному етапі – оновлення змісту навчання та програм початкової школи, розширення сітки гуртків та закладів позашкільної освіти для молодших школярів, активне залучення дітей до виховної роботи в класі, загоні, школі; на практико зорієнтованому етапі – упровадження політехнічної освіти та виробничого навчання, відновлення викладання навчального предмета «Ручна праця» в початкових класах, започаткування функціонування груп подовженого дня для молодших школярів, налагодження співпраці з батьками учнів.

3. Досліджено генезу вітчизняної педагогічної теорії у визначених хронологічних межах та акцентовано, що основна увага вчених спрямовувалася на визнання комплексної системи навчання малодієвою та неефективною й обґрунтування доцільності введення класно-урочної системи; відхід від педологічної псевдонауки в бік класичної педагогіки; висування концепції «нової школи», де навчання мало відбуватися рідною мовою; доведення необхідності всебічного розвитку дитини, дитиноцентризму, виховання в колективі, поєднання навчання з продуктивною працею, гуманізації освітнього процесу; розробку теорії і методики початкового навчання та ін.

4. Схарактеризовано зміст та організацію навчання в початкових школах України у визначених хронологічних межах та виявлено, що вони зазнавали неодноразових трансформацій. Відбувся перехід від комплексної до класно-урочної системи навчання. Змінювався час, який відводився на вивчення

навчальних дисциплін (зокрема, збільшено час на вивчення російської мови через скорочення кількості годин на опанування української мови); запроваджувалися нові предмети (іноземна мова, ручна праця); вилучалися ті, які учні засвоювали на низькому рівні (іноземна мова).

Якщо в 1932–1945 рр. найбільш розповсюдженими серед методів навчання були бесіда, розповідь, робота за книгою, ілюстрування, демонстрування, то в 1946–1958 рр. значну увагу приділяли евристичному та катехізисному методам.

Упродовж 1932–1958 рр. удосконалювалися засоби навчання, особливо підручники. Збільшилося виробництво фабричних наочних посібників, хоча досить часто учасники освітнього процесу самотужки виготовляли наочність для використання на уроках (натуральні наочні посібники, колекції, роздатковий природний та інший матеріал, ілюстрації, навчальні картини, портрети, таблиці, альбоми, дидактичний матеріал, моделі, муляжі, макети, діорами, умовні наочні посібники, карти, діаграми, картограми, картодіаграми, схеми, схематичні рисунки тощо). Масового розповсюдження набуло використання в освітньому процесі технічних засобів навчання: діафільмів та навчальних фільмів.

5. Визначено позитивні ідеї початкової освіти минулого, які можна творчо реалізувати в Новій українській школі: реалізація ідей дитиноцентризму; зменшення відриву навчання від життя та підготовка учнів до практичної діяльності; організація змістовного дозвілля дітей; концентрація уваги на виховній та позакласній роботі зі школярами та роботі з їхніми батьками.

Дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми і засвідчує необхідність подальшої розробки таких питань: забезпечення початкових шкіл кваліфікованими вчительськими кадрами в різні історичні періоди; розвиток освітніх технологій, методів і засобів навчання учнів молодших класів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Шугай Я. М. Нормативно-правове забезпечення діяльності початкових шкіл в Україні (30-ті роки ХХ ст.). *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 32. С. 309–314.

2. Шугай Я. М. Періодизація розвитку початкової освіти в Україні в 1932–1958 рр. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Вип. 36. С. 297–304.

3. Шугай Я. М. Нормативно-правове забезпечення діяльності початкових шкіл в Україні (50-ті роки ХХ століття). *Інноваційна педагогіка*. 2018. № 8. С. 51–54.

4. Шугай Я. М. Соціально-педагогічні зміни початкової освіти в Україні (1945-1958 рр.). *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ

«Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 38. С. 301–308.

5. Слюсаренко Н. В., Шугай Я. М. Развитие начального обучения в Украине в контексте общественно-политических событий (30-40-е гг. XX ст.). *Доклады Казахской академии образования*. Астана, 2018. № 4. С. 138–143.

6. Шугай Я. М. Нормативно-правове забезпечення діяльності початкових шкіл в Україні (40-ві роки XX століття). *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 39. С. 304–310.

7. Шугай Я. М. Джерельна база дослідження розвитку початкової освіти в Україні (1932–1958 рр.). *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2019. № 86. С. 87–90.

8. Шугай Я. М. Понятійний апарат проблеми розвитку початкової освіти. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. Вип. 41. С. 64–69.

9. Шугай Я. М. Вплив вітчизняної педагогічної теорії і практики на розвиток початкової освіти в 1932 – 1958 рр. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. Вип. 42. С. 283–289.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. Шугай Я. М. Моральне виховання учнів початкової школи (1932-1958 рр.). *II Дунайські наукові читання: духовно-творча константа особистості: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, 23 вересня 2016 р.): в 2 т.* Ізмаїл: РВВ ІДГУ; «СМИЛ», 2016. Т. 2. С. 90–93.

11. Шугай Я. М. Розвиток початкової освіти у 1932 – 1958 роках. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами: матеріали II Всеукр. (з міжнарод. уч.) наук.-метод. конф. (Херсон, 18 листопада 2016 р.): в 2 ч. / за ред. Кузьменка В. В., Слюсаренко Н. В.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Ч. 2. С. 217–221.

12. Шугай Я. М. Упровадження дидактичних поглядів Я. Коменського в навчально-виховний процес початкової школи в 1932 – 1958 рр. *Я. А. Коменський – видатний педагог минулого (до 425-річчя від дня народження): матеріали II Всеукр. пед. читань (Херсон, 24 березня 2017 р.) / за ред. В. В. Кузьменка, Н. В. Слюсаренко.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. С. 309–314.

13. Шугай Я. М. Понятійний апарат проблеми розвитку початкової освіти в Україні. *Світові наукові тенденції XXI сторіччя: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Київ – Карлови Вари, 30 листопада 2017 р.).* Київ – Карлови Вари, 2017. С. 348–353.

14. Шугай Я. М. Труднощі та суперечності функціонування початкових шкіл в Україні (30-ті – середина 40-х рр. ХХ ст.). *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами*: матеріали III Всеукр. (з міжнародною участю) наук.-метод. конф. (Херсон, 5 грудня 2017 р.) / за ред. Кузьменка В. В., Слюсаренко Н. В.: у 3 ч. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Ч. 3. С. 298–301.

15. Шугай Я. М. Інтегровані уроки як засіб розвитку ключових компетентностей учнів початкової школи України початку ХХІ століття. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті*: матеріали III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород – Івано-Франківськ – Ченстохова, 29–30 березня 2018 р.) / [редактори-упорядники: І. Зимомря, В. Ільницький, Г. Бурунова, Д. Романюк, А. Сохал]. Ченстохова – Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 2018. С. 388–390.

16. Шугай Я. М. Розвиток початкової ланки освіти: історія та сьогодення. *Нові стратегії розвитку початкової освіти в умовах євроінтеграції*: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. (Івано-Франківськ, 16 травня 2018 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. С. 100–103.

17. Шугай Я. М. Інтегроване навчання предмету і мови. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 14-21 травня 2018 р.). Запоріжжя: ДВНЗ «Запорізький інститут післядипломної освіти, 2018. URL: https://drive.google.com/file/d/18cFijgY-9sMwDjmACRj5yjnpUZ_YTIIk/view

18. Шугай Я. М. Реалізація основних завдань освітньо-виховної роботи з молодшими школярами в літній період 40-х рр. ХХ ст. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності*: матеріали IV Всеукр. наук.-метод. конф. (Херсон, 13-14 листопада 2018 р.): у 2 ч. / за ред. Кузьменка В. В., Слюсаренко Н. В. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Ч. 2. С. 132–135.

19. Шугай Я. М. Реализация принципов дидактики в обучении младших школьников в 1932-1958 годах. *Современные проблемы гуманитарных и социальных наук*: матеріали Междунар. науч.-практ. конф. / под общей редакцией А. К. Кусаинова (Астана, 7 декабря 2018 г.). Астана: Евразийский гуманитарный институт, 2018. С. 122–125.

Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження

20. Шугай Я. М. Соціально-педагогічні зміни початкової освіти в Україні (1932-1945 рр.). *Науковий пошук молодих*: збірник статей аспірантів та магістрантів. 2018. № 2. С. 216–221.

21. Шугай Я. М. Перспективи впровадження творчих ідей минулого в сучасну систему початкової освіти України. *Науковий пошук молодих*: збірник статей аспірантів та магістрантів. 2019. № 3. С. 173–176.

22. Шугай Я. М. Розвиток початкової освіти в Україні (1932-1958 рр.): методичні рекомендації. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. 95 с.

АНОТАЦІЯ

Шугай Я. М. Розвиток початкової освіти у вітчизняній педагогічній теорії і практиці (1932–1958 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2019.

У дисертації комплексно досліджено розвиток початкової освіти в Україні в 1932–1958 рр. та визначено його особливості. Виокремлено етапи розвитку початкової освіти в Україні аналізованої доби (стандартизаційно-уніфікаційний (1932–1938 рр.); реформаційно-авторитарний (1939–1945 рр.); відновлювально-організаційний (1946–1953 рр.); практико зорієнтований (1954–1958 рр.)) та їхні провідні тенденції. Схарактеризовано зміст та організацію навчання в початкових школах України у визначених хронологічних межах.

Виділено позитивні ідеї початкової освіти минулого (дитиноцентризм; зменшення відриву навчання від життя та підготовка учнів до практичної діяльності; організація змістовного дозвілля дітей; концентрація уваги на виховній та позакласній роботі зі школярами та роботі з їхніми батьками) та окреслено перспективи їхньої творчої реалізації в Новій українській школі.

Ключові слова: розвиток, початкова освіта, вітчизняна педагогічна теорія і практика, початкова школа, молодші школярі, зміст навчання, форми навчання, методи навчання, засоби навчання.

АННОТАЦИЯ

Шугай Я. М. Развитие начального образования в отечественной педагогической теории и практике (1932–1958 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2019.

В диссертации комплексно исследовано развитие начального образования в Украине в 1932–1958 гг. и определены его особенности. Выделены этапы развития начального образования в Украине рассматриваемой эпохи (стандартизационно-унификационный (1932–1938 гг.); реформационно-авторитарный (1939–1945 гг.); восстановительно-организационный (1946–1953 гг.); практико ориентированный (1954–1958 гг.)) и их ведущие тенденции. Охарактеризованы содержание и организация обучения в начальных школах Украины в определенных хронологических рамках.

Выделены положительные идеи начального образования прошлого (ребенкоцентризм; уменьшение отрыва обучения от жизни и подготовка учеников к практической деятельности; организация содержательного досуга

детей; концентрация внимания на воспитательной и внеклассной работе со школьниками и работе с их родителями) и очерчены перспективы их творческой реализации в Новой украинской школе.

Ключевые слова: развитие, начальное образование, отечественная педагогическая теория и практика, начальная школа, младшие школьники, содержание обучения, формы обучения, методы обучения, средства обучения.

SUMMARY

Shuhai Ya. M. Development of primary education in the domestic pedagogical theory and practice (1932–1958). – The manuscript.

Thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Studies in the specialty 13.00.01 – General Pedagogy and the History of Pedagogy. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil, 2019.

The development of primary education in Ukraine in 1932–1958 has been holistically investigated. Its features (organization of school education based on the use of the latest achievements of psychology, physiology, pedagogy; transformation of the content, forms and methods of primary education in accordance with socio-political factors and pedagogical ideas; excessive ideologization of the educational-bringing-up process of primary school; strategic orientation of public policy to basic primary education for all school-aged children) have been defined.

In the research «development of primary education in the domestic pedagogical theory and practice» has been considered as a purposeful process of transition of the primary education system to a higher level of its organization under the influence of increasing state requirements for pupils' educational outcomes, domestic scientists' researches, as well as progressive ideas approved in school practice of a certain period.

The stages of development of primary education in Ukraine of the analysed period and their leading tendencies have been distinguished: the first stage (1932–1938) is the stage of standardization and unification (implementation of subject education and standard textbooks; introduction of general compulsory primary education; strengthening the educational component in the educational process of younger schoolchildren); the second stage (1939–1945) is the reformation-authoritarian stage (further expansion of the school network; introduction of grade point evaluation of pupils' educational achievements; proclaiming reforms without monitoring studies; dominance of authoritarian style while working with students); the third stage (1946–1953) is the restoration-organizational stage (updating of the content of education and programs of primary school; expanding the network of groups and extracurricular educational establishments for younger schoolchildren; active involvement of children in the educational work in the classroom, group, school); the fourth stage (1954–1958) is the practically oriented stage (implementation of polytechnic education and industrial training; renewal of teaching of the subject «Manual labour» in the elementary classes; commencement of the functioning of extended day groups; establishing closer cooperation with pupils' parents).

The content and organization of teaching in primary schools of Ukraine in 1932–1958 have been characterized.

The positive ideas of primary education of the past (child-centrism; reducing the gap between learning and preparing pupils for practical work; organization of meaningful leisure for children; focusing on educational and extracurricular work with schoolchildren and work with their parents) have been highlighted and the perspectives of their creative realization have been outlined in the New Ukrainian School.

The characterization of the source base of the research of the problem of development of primary education in Ukraine, coverage of the historical and pedagogical experience of organizing the activity of elementary schools in the territory of Ukraine within certain chronological limits require further scientific exploration.

The practical significance of the study is that its results have been represented in the methodological recommendations (guidelines) «Development of Primary Education in Ukraine (1932–1958)». The main provisions, factual material and conclusions of the study can be used to determine the strategy of development of primary education in Ukraine, updating and enriching the content of such training courses as General Pedagogy, History of Ukraine, History of Education, History of Development of National Schools; in the process of developing special courses and holding special seminars, writing works on the problems of history of education.

The obtained scientific results can be useful for educational managers, organizers of educational-bringing-up institutions, teachers, students, researchers, teacher practitioners.

Key words: development, primary education, domestic pedagogical theory and practice, elementary primary school, younger schoolchildren, content of learning, forms of learning, methods of learning, training tools of learning.

Підписано до друку 07.11.2019 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 11/19/2-1

Віддруковано у видавничому центрі «Вектор»
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.